

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

DREPT CIVIL

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

„Principiul comutativității subiective și limitele sale în prezența contractului de adeziune, cluzelor standard, stipulațiilor neuzuale și cluzelor externe. Aspecte de drept comparat”

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Valeriu Stoica

Student doctorand:

Crețu Fabian-Eduard

București

2026

I. Introducere

În materia contractuală, principiul comutativității subiective sau al justiției comutative proclamă un echilibru contractual edificat prin voința părților. În temeiul acestui principiu, echivalența prestațiilor nu trebuie analizată în termeni obiectivi, matematici, ci după aprecierea personală a părților.

Acest principiu era scos în evidență, îndeosebi, de fostul art. 1104 alin. (1) al Codului civil napoleonian, care prevedea că un contract „*este comutativ atunci când fiecare dintre părți se obligă să dea sau să facă un lucru care este privit drept echivalentul a ceea ce primește*”. Folosirea verbului *regarder* pune în valoare acest principiu diriguitor al materiei contractuale. Mai puțin inspirat, legislatorul român de la mijlocul secolului al XIX-lea nu a preluat întocmai această nuanță, art. 947 C.civ.1864 prevăzând doar că un contract cu titlu oneros „*este comutativ atunci când obligația unei părți este echivalentul obligației celeilalte*”, omițând să scoată în evidență sursa echivalenței.

Această omisiune nu a avut însă un impact substanțial asupra filosofiei care a guvernat și care guvernează și astăzi dreptul comun contractual autohton.

Principiul comutativității subiective sau al justiției comutative are origini îndepărtate și se întemeiază, în esență, pe ideea – fundamentală – că părțile sunt cei mai buni judecători ai propriilor interese, așa încât este firesc ca echilibrul contractual să fie construit după voința lor. De altfel, valori cardinale precum libertatea și demnitatea umană explică și justifică valabilitatea acestui principiu.

În celebra sa lucrare „*Etica Nicomahică*”, Aristotel considera că un om este nedrept în trei ipoteze: prima, când nesocotește legea, a doua când este hapsân, înșelând pe alții și a treia atunci când se prezintă drept dușman al egalității¹. În această perspectivă, „*ceea ce-i nedrept se împarte în ceea ce-i ilegal și ceea ce se împotrivesc egalității*”². Însă, tot Aristotel avea să clarifice, câteva pagini mai târziu, că „*suferirea a ceva nedrept nu este cu voie*”³. Pentru a-și ilustra gândul, Aristotel oferă exemplul schimbului dintre Glaucus și Diomedes. Primul avea să-i dea celui de-al doilea zalea de aur în schimbul bronzului. În timp ce aurul valora o sută de boi, bronzul valora numai nouă. În această situație, spune Aristotel, Glaucus nu a suferit ceva nedrept, căci a stat în puterea

¹ Aristotel, *Etica Nicomahică*, trad. din limba elină de Traian Brăileanu, Ed. Antet Revolution, p. 96.

² Ibidem, p. 98.

³ Ibidem, p. 112.

sa să dea. Or, „a suferi ceva nedrept nu stă în puterea noastră, ci pentru aceasta mai trebuie ca să fie unul care face ceva nedrept”⁴.

Astfel, din acest exemplu înțelegem că echilibrul între prestațiile contractuale este, în principal, de competența contractanților, aceștia putând fi animați de o multitudine de motivații, economice, dar și de altă sorginte, pe care numai ei sunt în măsură să le cunoască și să le cântărească.

Din nefericire, probabil pe fondul unei abordări superficiale a problematicii, s-a perpetuat ideea potrivit căreia materia contractuală ar fi guvernată de o așa-numită teorie sau doctrină a *autonomiei de voință*, care ar proclama supremația voinței juridice a indivizilor. Pășind pe urmele unor renumiți autori, ne-am propus să analizăm originea acestei pretinse doctrine, demers care ne-a condus la concluzia că dreptul comun contractual nu a fost și nu este guvernat de un atare (pretins) principiu, în pofida percepției generale.

De asemenea, ne-am propus să arătăm că legiuitorii civili francezi și români, de ieri și de astăzi, nu au fost animați, în activitatea de legiferare, de o asemenea doctrină, ci de un drept natural marcat semnificativ de principiile și morala creștină, de filosofia greacă și dreptul roman.

Principalul instrument prin care a fost și este materializat principiul justiției comutative sau al comutativității subiective, i.e. instituția libertății contractuale, a fost și rămâne cel mai adecvat mijloc pentru a asigura, în contextul analizat, pacea socială.

Acest principiu cunoaște însă anumite *limitări*. Cele mai cunoscute atenuări sunt, firește, ordinea publică și bunele moravuri. Unele temperări ale acestui principiu sunt justificate de împrejurarea că nu în toate situațiile părțile se află în poziția de a-și apăra interesele în contextul intrării într-un raport contractual sau, după caz, al modificării sau încetării unui asemenea raport. În astfel de situații, intervenționismul legislativ și judiciar este necesar pentru echilibrarea, într-o anumită măsură, a raportului contractual. O atare imixtiune externă trebuie să rămână însă în egală măsură excepțională și proporțională.

După cum arăta renumitul profesor Georges Ripert, „*libertatea contractuală nu este recunoscută decât pentru că schimbul de produse și servicii ne apare drept cea mai justă și facilă*

⁴ Ibidem.

organizare a raporturilor sociale. Dacă, în anumite cazuri, această libertate conduce la exploatarea injustă a celor slabi de către cei puternici, trebuie zdrobită”⁵.

Dintre aceste limitări, ne-am propus să analizăm o serie de instituții noi în peisajul juridic autohton, acestea fiind introduse în contextul adoptării noii codificări civile române. Am avut în vedere *clauzele standard, stipulațiile neuzuale*, precum și *contractul de adeziune*. Totodată, am analizat și instituția *clauzelor externe*, chiar dacă legiuitorul român nu a preluat în totalitate modelul quebecoaz, care ținea cont de particularitatea stipulațiilor externe inserate în contractele de adeziune și consumație. În cuprinsul lucrării a fost analizată și relația între aceste instituții.

II. Conținutul lucrării

Lucrarea este structurată în **cinci părți**.

În **Partea I** am analizat principiul justiției comutative sau al comutativității subiective, ca precept diriguitor al materiei contractuale. În același timp, am chestionat pertinenta aserțiunii – universal răspândite - conform căreia dreptul contractual ar fi fost și ar rămâne guvernat de o pretinsă doctrină a autonomiei de voință.

Am ajuns la concluzia că materia contractuală a fost cârmuită, nu de o pretinsă autonomie de voință, ce ar postula supremația voinței particulare în fața dreptului, ci de principiul justiției comutative, al echilibrului sau justului contractual, un echilibru construit cu precădere de părțile sale, prezumați ca fiind cei mai buni reprezentanți ai propriilor interese, iar nu de legiuitor sau judecător, căroră le-ar fi, de altfel, imposibilă cunoașterea tuturor motivațiilor particulare și socotelilor ce animă indivizii la încheierea diferitelor convenții.

Partea a II-a a fost dedicată instituției clauzelor neuzuale și mecanismelor similare din dreptul comparat. Pentru a avea o perspectivă cât mai extinsă asupra inoportunității (ineficienței) soluției adoptate de legiuitorul român, am analizat și instituțiile corespondente (omoloage) din drepturile francez, german, quebecoaz, italian, Principiile UNIDROIT, precum și din Principiile dreptului european al contractelor.

Analizând instituția autohtonă a clauzelor neuzuale în lumina mecanismelor regăsite în dreptul comparat, am constatat că modelul ales de legiuitorul român nu a fost unul inspirat.

⁵ G. Ripert, apud F. Chénéde, *De l'autonomie de la volonté à la justice commutative du mythe à la réalité*, în *Droit & philosophie : annuaire de l'Institut Michel Villey*, Dalloz, 2012, 4, p. 177, accesat prin intermediul platformei <https://shs.hal.science>.

Modelul italian, deși inovator la momentul adoptării sale, a fost apreciat perimat de către unii autori italieni chiar la distanță de câteva decenii de la consfințirea sa.

Dezideratul exprimat prin expunerea de motive a codificării civile române, de a veni în sprijinul contractanților aflați într-o poziție de *inferioritate economică*, rămâne mai degrabă literă moartă, în contextul în care art. 1203 C.civ. nu autorizează un control substanțial (de fond) al clauzelor nenegociabile impuse de către unul dintre contractanți, ci instituie un simplu formalism informativ. A acceptat aderentul expres, în scris, stipulația neuzuală? Dacă răspunsul este afirmativ, clauza este incorporată în sfera contractuală, fără ca importanța dezechilibrului juridic generat să aibă vreun cuvânt de spus în această privință. Din acest unghi, mecanismul este inapt să asigure un eficient control al termenilor nenegociabili. În orice caz, am arătat că inferioritatea economică nu este decisivă pentru calificarea unei clauze neuzuale, dar poate cântări din perspectivă probatorială.

În **Partea a III-a** am examinat o varietate contractuală discutabilă, respectiv contractul de adeziune, atât din perspectiva dreptului autohton, cât și din aceea a dreptului comparat.

Analiza noastră ne-a condus la concluzia că opțiunea normativă materializată în noul cod civil privind reglementarea contractului de adeziune nu a fost cea mai fericită. Dificultatea de a identifica o definiție precisă pentru această varietate contractuală, dublată de inutilitatea (și inoportunitatea) parcurgerii unei operațiuni globale cum este cea de calificare contractuală cu scopul de a pune în mișcare diferite reguli care, de altfel, ar putea și ar trebui aplicate în lipsa unei asemenea operațiuni, justifică pe deplin înlăturarea contractului de adeziune. Criteriul preluat de legiuitorul nostru din dreptul quebecoaz (i.e. nenegociabilitatea clauzelor esențiale) este problematic și în același timp discutabil.

În **Partea a IV-a** am abordat clauzele externe (extrinseci) și cele standard, expunând trăsăturile lor conceptuale, precum și regimurile juridice aferente.

Cu privire la clauzele externe, am observat, *inter alia*, că legiuitorul nostru nu a preluat întocmai dispozitivul normativ din dreptul quebecoaz, preluarea fiind numai parțială. În acest sens, noul cod civil român se rezumă la a statua valabilitatea și, prin urmare, obligativitatea de principiu a clauzelor extrinseci la care convenția face trimitere. În schimb, legiuitorul quebecoaz a socotit oportun să pună în valoare strânsa legătură între clauzele extrinseci și contractele de consumație, respectiv de adeziune, prevăzând că, deși, de principiu valabilă, totuși, în cazul unui contract de consumație sau de adeziune, o atare clauză este nulă dacă, la momentul încheierii contractului,

aceasta nu a fost adusă în mod expres la cunoștința consumatorului sau aderentului, cu excepția cazului în care cealaltă parte poate dovedi că aderentul sau consumatorul avea cunoștință de respectiva clauză.

Relativ la clauzele standard, am constatat sursa principală de inspirație pentru legiuitorul nostru, respectiv Principiile UNIDROIT, filiație care ne-a ajutat în deslușirea regimului normativ al acestei varietăți de clauze contractuale. Condițiile necesare pentru atragerea acestei calificări au fost analizate *in extenso* cu ocazia elucidării instituției clauzelor neuzuale.

Partea a V-a cuprinde criticile noastre față de instituțiile analizate, precum și propunerile de lege ferenda.

Am considerat pe deplin justificată și oportună eliminarea noțiunii de contract de adeziune din codificarea civilă autohtonă. Motivele sunt diverse: (i) neidentificarea unei definiții satisfăcătoare, care să surprindă esența acestei varietăți contractuale; (ii) rațiunea legii dictează mai degrabă un control orientat împotriva clauzelor nenegociabile, fără a se mai justifica parcurgerea unei etape prealabile de calificare a întregului contract; (iii) scopul urmărit de legiuitor poate fi mai facil atins printr-un control declanșat direct asupra termenilor contractuali nenegociabili, eliminând necesitatea unei operațiuni premergătoare de calificare a întregului contract. De asemenea, am observat că această categorie contractuală nu este cunoscută în toate sistemele de drept, iar această absență nu periclitează obiectivele de justiție contractuală.

În ceea ce privește clauzele neuzuale, având în vedere că neajunsurile acestei instituții sunt de ordin intrinsec, fundamentale, ele nu pot fi corijate printr-o simplă amendare a normei existente. Din acest motiv, se impune configurarea unei noi instituții care să nu se rezume la o funcție de transparență contractuală, ci care să transeandă acest deziderat, asigurând, pe cât posibil, corectarea dezechilibrelor contractuale semnificative generate de inserarea anumitor stipulații contractuale nenegociabile.

Cât privește instituția clauzelor standard, am considerat oportună păstrarea acesteia, fiind însă necesară adoptarea unor prevederi care să pună în valoare această varietate de stipulații.

Relativ la propunerile de lege ferenda, am considerat că, în locul contractului de adeziune și al clauzelor neuzuale, ar fi oportun să se adopte o normă juridică care să permită un control judiciar substanțial al acelor clauze standard ce generează un dezechilibru juridic semnificativ în detrimentul părții căreia i-au fost impuse respectivele stipulații.

Inserarea unei dispoziții având drept finalitate controlul substanțial al clauzelor standard abuzive este oportună, dar nu și suficientă. În acest sens, am socotit oportună introducerea unei reguli subsidiare de interpretare, care să înlocuiască actualul art. 1269 C.civ., conceput, după aprecierea noastră, relativ deficitar.

Odată cu eliminarea contractului de adeziune din codificarea civilă, am apreciat că se impune și modificarea art. 1671 C.civ. și a art. 2515 alin. (5) C.civ. în consecință.

III. Concluzii

Materia contractuală a fost și rămâne guvernată nu de o pretinsă autonomie de voință, în numele căreia voința individuală și-ar clama supremația în fața dreptului, ci de principiul comutativității subiective.

Cu toate acestea, există situații când intervenționismul legislativ și judiciar în sfera contractuală se justifică. Am putut observa că legiuitorul a introdus în noul cod civil român diferite instituții, inspirându-se din mai multe sisteme de drept și instrumente non-legislative de unificare a dreptului privat, cu scopul declarat de a veni în ajutorul contractanților aflați într-o poziție de inferioritate. Însă, nu toate aceste instituții răspund eficient acestui deziderat, motiv pentru care se impune o regândire a cadrului normativ existent.